 DOI: 10.7816/idil-07-51-04

ÇAĞDAŞ TÜRK RESMİNDE BİSİKLET TEMASI

Ahmet DALKIRAN

Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, dalkiran30(at)hotmail.com.

Anahtar kelimeler:
Bisiklet, Bisiklet Teması, Türk Resmi, Resim, Türk Ressamları.

ÖZ

Gittikçe telaşçı ve aceleci olan çağımızda bisiklet özgürlük ve iç huzurun timsalidir. Günümüz toplum yaşamında çevresel etkenlere bağlı olarak birçok insan bisikletin insana verdiği söz konusu özgürlük ve iç huzura eremese de bu konuda hiç değilse hemen her çocuğun sahip olabileceği çocukluğundan kalma bisikletli anılarıyla avunabilmektedir. İşte bu noktada toplumun görsel hafızasını oluşturan ressamların iç huzura ermekte kullandıkları argümanlara bakıldığında da en önemlilerinden bir tanesinin yine bisiklet olduğu görülmektedir. Bu nedenle daha önce hiç araştırılmadığı tespit edilen bisiklet konusunun Çağdaş Türk Resmi içerisindeki örneklerinin araştırılarak incelenmesi ilgili literatüre katkı açısından önemli görülmüş ve bu kapsamda makale konu sınırlılığı da göz önüne alınarak bisiklet temasını resimlerinde istikrarlı bir şekilde işleyen ressamlardan Turan Erol, Hilmi Özbay, Alp Bartu, Söbütay Özer, Akdoğan Topaçlıoğlu, Efkan Beyaz, Orhan Umut ve Mehmet Yılmaz'ın eser örnekleri ele alınarak incelenmiştir. Araştırma sonucunda bisikleti, bazı ressamların çocukluklarından kalma bir özlem duygusu ile bazılarınınsa estetik bir obje olarak eserlerine yansıttıkları görülmüştür. Genel tarama modelinin esas alındığı araştırmada nitel araştırma yöntem ve teknikleri kullanılmıştır.

BICYCLE THEME IN CONTEMPORARY TURKISH PAINTING

Keywords:
Bicycle, Bicycle Theme, Turkish Painting, Painting, Turkish Painters.

ABSTRACT

In our ever increasingly fussy and hasty time, bicycle is the very embodiment of the freedom and the inner peace. Many people, depending on the environmental factors in today's society, are able to avail themselves of bicycle memory from their childhood that almost every child can have, even if this bicycle does not give people the freedom and inner peace. At this point, when looking at the arguments that the painters use to come inner peace who constitute the community's visual memory, it is seen that one of the most important one is bicycle. For this reason, researching the bicycle subject, which has never been researched before, and examining the examples in the Contemporary Turkish Painting have been considered important in terms of contribution to the related literature and in this context, taking into account subject limitations, the study examples of painters; Turan Erol, Hilmi Özbay, Alp Bartu, Söbütay Özer, Akdoğan Topaçlıoğlu, Efkan Beyaz, Orhan Umut and Mehmet Yılmaz who worked steadily in their paintings of bicycles, have been examined. As a result of the research, it was seen that some painters used bicycle as a sense of longing from their childhood, some of them used as an aesthetic object to reflect their works. Qualitative research methods and techniques were used in the research which is based on general screening model.

DOI: 10.7816/idil-07-51-04

Giriş

Bisiklet, Türk Dil Kurumu tarafından; Tekerlekleri pedal aracılığıyla ayakla döndürülen binek aracı, olarak tanımlanmaktadır. Anadolu'da bisiklet terimi yerine yaygın olarak velespit terimi de kullanılmaktadır.

Tarihçiler arasında bisikletin icadı konusunda tam bir fikir birliği bulunmamaktadır. Bundan da anlaşılacağı gibi bisiklet tek bir mucit tarafından icat edilmemiş, tarihi süreç içerisindeki pek çok çabanın sonucu olarak evrim geçirmiştir. Bisiklete benzer araçların ilk olarak XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'da ortaya çıktığı görülmektedir. Pedalı olmayan bu acayip makinanın (celerifere) (Görsel-1) üzerine oturan kimse, taşıtı ayakları ile yeri teperek yürütmek zorunda kalmıştır (Yazıcı, 2016:1). Bisiklet konusunda teknik ve toplumsal bir patlamaya Baden'li buluşçu Karl Friedrich Drais von Saverbroonn'un ilk koşma makinesini geliştirmesi ile ulaşılmıştır (Görsel-2). 1861 yılına gelindiğindeyse Pierre ve Ernest Michaux adında Fransız bir baba-oğul bu icadın ön tekerlek göbeğine pedal takmışlardır (Görsel-3). Her ne kadar 1863 yılında Michaux atölyesinde bir yıl çalıştıktan sonra bisikletteki şansını orada denemek için Amerika'ya giden Pierre Lallament bu düşüncenin ilk önce kendisinden çıktığını öne sürmüş olsa da bu olay gerçek bisikletin doğuşu olmuştur (Ruppert, 1996:89,103).

Görsel 1. Sivrak Kontu'nun Celerifer'i, 1791, ("Sanal", 2018).

Görsel 2. Baron Drais'in gidon ve sele eklenmiş celeriferi, ("Sanal", 2018).

Görsel 3. Orijinal kondisyona sahip bir Michaux velociped'i, 19. yy., ("Sanal", 2018).

Bundan sonra bisiklet hastalığı bütün Avrupa'da yayılmaya başlamıştır. Michaux'ların Veloadini ismini verdikleri taşıt Velocipede ismi altında İskoçya'ya girmiş ve Kirkpatrick Mac Millan adında bir kişinin propagandası ile Velociped salgınına sebep olmuştur. İngiltere'de ise Velocipede yapımı işine ilk olarak Coventry Dikiş Makineleri Şirketi el atmıştır. Demir telli tahta tekerleklerden meydana gelen bu basit taşıta sarsak adı takılmıştır (Görsel-4). Bu tarihe kadar yapılan Velocipede (velospit)'lerde pedalın bir dönüşü tekerleği de ancak bir defa döndürebilmiştir. Bundan ötürü Velocipede'in hızının ön tekerleğin büyüklüğüne bağlı olduğu sanılmıştır. Bu nedenle ön tekerleğin çapı 75 cm'den 162 cm'ye kadar arttırılırken arka tekerlek de 30 cm'ye kadar küçültülmüştür. Bu hali ile Velocipede bütünüyle oransız acayip bir biçim almıştır. Bu acayip duruma ayna dişlisinin ve rublenin icadı son vermiştir. Ayna dişlisi kadro üzerine takılan pedallara, daha küçük olan ruble de arka tekerlek göbeğine takılmış ve her iki dişli bir zincir aracılığıyla birbirine bağlanmıştır. Bu sayede öndeki büyük dişliyi pedalla bir defa döndürmek arkadaki küçük dişlinin birkaç defa dönüşünü sağlamıştır (Görsel-5). Fakat her şeye rağmen XIX'uncu yüzyılın çukur ve hendekli yollarında tahta tekerlekli velocipede ile dolaşmak zevk olmaktan çok eziyet olmuştur. İşte bu tarihlerde John Boyd Dunlop adında bir İngiliz'in lastiği icat etmesi velocipede'i sarsıntılı bir taşıt olmaktan çıkartarak rahat ve kullanışlı bir duruma getirmiştir. Bununla birlikte velocipede'in karşılaştığı zorluklar bitmiş değildir. Arka tekerlekler, ayna dişlisinin yardımıyla dönerken pedalların da beraber dönüyor oluşu, yokuş aşağı inerken bile pedalın çevrilmesini zorunlu kılmıştır (Kazokoğlu, 2004:1). Ancak, 1900 yılında velocipede'in arka tekerlek göbeğine uygulanan bir düzen, rubleyi arka tekerlekle birlikte sürekli olarak dönmekten kurtarmış, böylece pedalların gerektiğinde kullanılması sağlanmıştır. Bu bağlamda bugünkü görünüş ve yapısını kazanan velecipede'e daha sonraki yıllarda bisiklet adı verilmiştir (Görsel-6)

DOI: 10.7816/idil-07-51-04

(Yazıcı, 2016:1).

Görsel 4. İngiltere'de demir telli tahta tekerleklerden meydana gelen bu basit taşıta sarsak adı takılmıştır, ("Sanal", 2018).

Görsel 5. Ayna dişlisinin ve rublenin icadı bisikleti bugünkü haline yaklaştırmıştır, British Motor Museum, ("Sanal", 2018).

Görsel 6. 1900 yılında bisiklet bugün ki haline kavuşmuştur, ("Sanal", 2018).

XIX. yüzyılın başlarında Avrupa'da icat edilen bisiklet, ilk dönemlerde seçkinlerin kullandığı bir araç olmuş daha sonra sportif amaçlarla da kullanılmaya başlanmış ve giderek yaygınlaşmıştır.

Bisikletin Türkiye'ye girişi ile ilgili ilk bilgilere ise *Tarik* gazetesindeki 31 Ağustos 1885 tarihli bir haberde rastlanmaktadır.

Habere göre, Mösyö Tomas Stefans adında bir Amerikalı velespit ile önce İstanbul'a gelmiş, buradan da İzmit'e geçmiştir. İzmit'ten 5 günlük bir yolculuktan sonra Ankara'ya ulaşan Stefans'ı, vali ve memurlar ile bini aşkın Ankaralı yollara çıkarak seyretmişlerdir. Bisikletli Amerikalı, Ankaralıların ricalarını kıramamış, üç defa şose üzerinde velespit ile yürüyüp bin iki yüz yarda mesafeyi 2 dakika 14 saniyede kat etmiştir. Gazete, Mr. Stefans'ın daha sonra vali ve görevlilerle vedalaşıp Yozgat'a doğru hareket ettiğini yazmaktadır. Tomas Stefans'ın Anadolu'yu bisikletle kat ettiği yıl, Türkiye'de (Osmanlı) yayınlanan ticaret almanakları(kitap biçiminde takvim)'nda da Fransız bisiklet fabrikalarının ilk ilanları çıkmaya başlamıştır. Artık İstanbul'un Beyefendi'leri Avrupa'ya sipariş verip, tatil günleri mesirelerde bu şeytan icadıyla dolaşmaya başlayabileceklerdir. Nitekim 1890'lı yıllardan itibaren İstanbul'da bisikletli sayısı oldukça artmış olacak ki, o dönemin ünlü dergileri yeni icat makineye sık sık sütunlarını ayırmaya başlamışlardır. Bu hususta ünlü Servet-i Fünun dergisinde Avrupa mecmualarından aktarılan yazı ve resimler sık sık yayınlanmış hatta bu yetmemiş olacak ki derginin başyazarı ve sahibi Ahmet İhsan Bey de birçok yazısını bisiklete ayırmıştır. Öte yandan Servet'i Fünun'un rakibi olan Malumat dergisinin başyazarı Ahmet Rasim de bu durumdan etkilenip yarı şaka yarı ciddi bisiklet konusunu diline dolamış "şehir mektupları" köşesi yazarı olarak bisiklet sürücüleri için esprisi bol yazılar yazmıştır (Akçura, 1993:13-24).

Bisiklet Anadolu'ya girdikten sonra, posta teşkilatı (Görsel-7), polis teşkilatı (Görsel-8) ve ordu tarafından kullanılmış, hatta II. Meşrutiyet'le birlikte spor dalı haline gelmiştir. Bu spor dalına etkinlikleri arasında ilk yer veren Fenerbahçe Spor Kulübü'dür. Ancak Türk bisikletçilerin uluslararası yarışmalarda boy göstermesi Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte başlamıştır (Özdemir, 2015:321).

Görsel 7. Osmanlı Posta Teşkilatı, ("Sanal", 2018).

DOI: 10.7816/idil-07-51-04

Görsel 8. Osmanlı Polis Teşkilatı, (Akçura, 1993:54).

Bisikletin ilk geldiği 1890'lı yıllardan bu yana aradan geçen yaklaşık 130 yıllık sürede Türkiye'de hem günlük hayatta kullanımı artmış, hem de sportif anlamda hareketlilik yaşanmıştır. Türkiye'de bisikletin sağlıklı bir ulaşım aracı olarak gelişmiş ülkeler düzeyinde yaygın bir şekilde kullanıldığını söylemek zordur. Ancak, beden sağlığı, enerji tasarrufu, çevre bilinci gibi nedenlerle bisiklet kullanımının teşvik edilmesi, kentlerde yolların buna göre düzenlenmesi çağın bir gereğidir (Tan, 2017:1).

Bugün yeryüzünde yüz milyondan fazla bisiklet bulunmaktadır. Caddelerin her gün yeni yeni otomobillerle dolup taşmasına, son modellerin bütün rahatlık ve gösterişine rağmen insanların en çok tuttuğu taşıt yine de bisiklettir. Bisikletin özellikle şehir içinde sağladığı kolaylıklar düşünülecek olursa bunların bir otomobilin sağladığı imkânlardan hiç de aşağı kalmadığı görülebilir. Örneğin, bisiklet nispeten basit bir makinedir. Uzun ve pahalı bir bakım gerektirmez. Üstelik çok az yer kaplar. Bir duvar kenarına ya da bir apartman holüne rahatça bırakılabilir. Trafiğin sıkışık olduğu bir caddede sıralanmış otomobiller düşünüldüğünde bisikletli birisi bütün bu taşıtların arasından kolayca sıyrılarak kendine yol bulup ilerleyebilir. Aslında, bu bağlamda bisiklet karıncaya benzetilebilir. Öyle ki kendisinin on katı ağırlığındaki yükü taşıyabilmekte, karıncadan da çok daha hızlı yol alabilmektedir. Bisikletle saatte 15-20 km'lik bir hız sağlanmak istendiğinde, yürürken harcanan enerji kadar bir enerji sarf etmek yeterlidir. Yerin düz veya çukurlu oluşu bisiklet için hiçbir engel teşkil etmemektedir. Bisiklet hiçbir taşıtın giremediği yerlere kolayca girip çıkabilir. Açık havada yapılan bir bisiklet gezintisi, insana tabiatın güzelliklerini içine sindire sindire seyretme imkânı sağlayabilir. Gittikçe telaşçı ve aceleci olan XXI. yüzyılda bisiklet, adeta özgürlük ve iç huzurun timsalidir (Alkan, 2017:1).

Günümüz toplum yaşamında çevresel etkenlere bağlı olarak birçok insan bisikletin insana verdiği söz konusu özgürlük ve iç huzura eremese de, bu konuda hiç değilse hemen her çocuğun sahip olabileceği çocukluğundan kalma bisikletli anılarıyla avunabilmektedir. İşte bu noktada toplumun görsel hafızasını oluşturan ressamların iç huzura ermede kullandıkları argümanlara bakıldığında da en önemlilerinden bir tanesinin yine bisiklet olduğu görülmektedir. Hatta resim sanatı tarihinde, bisiklet konusunda içinde bulunduğu çağın sanat anlayışını temelden sarsan, sorgulatan yaklaşımlar ortaya koyan ressamlar vardır. Bu bağlamda Marcel Duchamp'ın Bisiklet Tekerleği (Bicycle Wheel) isimli eseri iyi bir örnek oluşturmaktadır.

Marcel Duchamp, ressamlıktan devinim modellerini araştırmaya geçtiği yaklaşık 1915 yılından, iyice yaşlanıncaya dek, atölyesinde bir tabure üzerinde, bisiklet çatalı üzerindeki bir tel parmaklıklı tekerleği bulundurmuştur. Birer yontu gözüyle baktığı ve böylelikle bir sanat yapıtı halesi kazandırdığı "ready-made"lerinden, şişe kurutucusu ya da "Urinoir" (Pisuar) gibi uydurma endüstri ürünlerinden ayrımlı olarak, bu tekerlek, Duchamp'ın hoşuna giden bir nesne olmuştur. Bir sanat yapıtıyla aşılması zor olan ve Leger'in 'güzel nesne' dediği bir şeydir. Duchamp, Arthura Schwarz'la yaptığı bir söyleşide, geçmişe yönelik izlenimini şu şekilde anlatmaktadır: 'Bcycle Wheel' benim ilk ready-made'imdir, ama öyle ki adı henüz ready-made bile değildir. Henüz ready-made düşüncesi ile çok az ilgisi vardır. Daha çok bir rastlantı düşüncesi ile ilgilidir. Bazı şeylerin bir ölçüde kendiliğinden olmasını sağlıyordu ve atölyede ya da oturulan dairede, belki de düşüncelerin kafadan çıkmasına yardımcı olan bir tür atmosfer yaratıyordu. Tekerleğin döndüğünü görmek çok huzur vericiydi, çok sevindiriciydi, bir tür maddi gündelik yaşamın eşyaları olarak başka eşyalara giden yolun açılması gibiydi. Atölyemde bir bisiklet tekerleği bulundurma düşüncesi hoşuma gidiyordu. Şömine ateşinin dans eden alevine bakar gibi, zevkle bakmıştım ona. Sanki atölyemde bir şömine ateşi varmış gibiydi, tekerleğin devinimi bana alevlerin devinimini anımsatıyordu (Ruppert, 1996:129-130).

Aslında XIX. yüzyılda bisikletin gelişimi ile ilgili çabalar ve ortaya çıktığındaki ilginin, XX. yüzyılın hemen başında I. Dünya Savaşının patlak vermesi ile meydana gelen yıkımla çakışması göz önüne alındığında, çağın önde gelen ve araştırmacı ressamlarından birisi olan Marcel Duchamp'ın iç huzura erme konusunda bisikleti bir araç olarak kullanması çok da sıra dışı bir yaklaşım değildir.

Bu açıdan bakıldığında Türk ressamlarının da bisiklete, Marcel Duchamp kadar kavramsal bakış açısıyla olmasa

 DOI: 10.7816/idil-07-51-04

da, daha çok Duchamp'ın ona baktığında aldığı zevk ve beğeni yönünden yaklaştıkları; onu estetik bir obje olarak ya da çocukluk anılarının bir parçası olarak çalışmalarına yansıttıkları görülmektedir.

Bu nedenle bisiklet konusunun Çağdaş Türk Resmi içerisindeki örneklerinin araştırılarak incelenmesi ilgili literatüre katkı açısından önemli bulunmuştur. Bu bağlamda bisikletle ilgili istikrarlı çalışmalar gerçekleştiren ressamlar arasından konu sınırlılığı göz önünde tutularak, Turan Erol, Hilmi Özbay, Alp Bartu, Söbütay Özer, Akdoğan Topaçlıoğlu, Efkan Beyaz, Orhan Umut ve Mehmet Yılmaz'ın eser örnekleri ele alınarak incelenmiştir.

Bu bağlamda Turan Erol'un *Lacivertli Manzara* isimli eser örneği (Görsel-9) ele alındığında; kübik bölümlere ayrılmış olduğu görülen kompozisyon yüzeyinde sert çizgilerle başlamış geometrik eylemin giderek yerini yalınlığa bıraktığı, yumuşak ve uyumlu renk lekelerinin ağırlık kazandığı lekeci bir anlayışın hakimiyet kurduğu izlenmektedir. Doğadan bir kesitin ele alındığı çalışmada kompozisyonun ön kısmından başlayarak resim yüzeyini ikiye bölen bir direk ve bu direğe aşağı yukarı orta noktasından yaslanmış bir bisiklet görülmektedir. Söz konusu bisikletin yarattığı görsel algı esasen resim yüzeyinin ikiye bölünmüşlüğünü yok etmekte ve yüzeyleri birbirine bağlamaktadır. Ayrıca kompozisyon yüzeyinde bisikletin üstlendiği görev sadece bundan ibaret de değildir. Zira bisiklet resmin arka yapısında da kompozisyona yaşamsal, duygusal bir anlam yükleyerek doğa, insan ve yaşam üçgenindeki hayati döngüye hizmet etmektedir.

Görsel 9. Turan Erol, Lacivertli Manzara, 1989, TÜYB., 63x60 cm., ("Sanal", 2018).

Bodrum şehir görünümlerinden İstanbul Boğaz görünümlerine gecekondulardan, zeytin ağaçlarına kadar yaşama dair çeşitli temaları çalışmalarına konu edinen Erol'un bazı resimlerinde, bisikleti kompozisyonun tamamlayıcı unsuru olarak kullandığı görülmektedir. Sanatçının *Mavi Kapı* ya da *Bodrum* isimli çalışmaları söz konusu duruma örnek olarak verilebilir.

Çalışmalarında bisiklet görülen sanatçılardan birisi de Hilmi Özbay'dır. Soyutlayıcı bir renk ve desen tekniğini benimsemiş olduğu anlaşılan Özbay'ın eserlerinde özellikle gecekondular, horozlar, leylekler, keçiler, balıklar, balıkçı tekneleri, kadınlar yanında bisikletler de göze çarpmaktadır.

Sanatçının eserlerindeki konu çeşitliliği içerisinden araştırma konusuna örnek teşkil etmesi açısından *Bisiklet ve Gecekondular* isimli çalışması (Görsel-10) ele alındığında; tamamlayıcı renk armonisinin hâkimiyetinde açık-koyu etkilerin ön planda olduğu görülen kompozisyon yüzeyinde arka planda iki adet gecekondu ön planda ise gecekondularda kullanılan sarı, kırmızı, mavi, yeşil ve turuncu renklerin açık-koyu değerlerinin kullanıldığı bir bisiklet göze çarpmaktadır. Kompozisyonda evler kadar dikkat çektiği görülen bisiklet üzerinde kullanılan renklerin evlerde kullanılan renklerle çok yakın tonlarda kullanılması, bisiklet ve gecekondu arasında kaynaşma yaratmıştır. Söz konusu kaynaşma resim yüzeyindeki dengeyi güçlendirirken aynı zamanda ressamın bilinçli bir yaklaşımla benzer renk tonlarını kullandığını akla getirmektedir. Zira, gecekondular genel olarak düşük gelir grubundan insanların oturduğu evlerdir. Gecekondu mahallelerinde lüks otomobil bir tarafa sıradan otomobilleri bile görmek çok mümkün değildir. Çilekeş gecekondu insanının bineği yağ istemeyen benzin ya da mazot kullanmayan bisiklettir ya da en iyimser yaklaşımla motosiklettir. Bu nedenle bisiklet ve gecekondunun özdeşleşmesi olağandır.

Görsel 10. Hilmi Özbay, Bisiklet ve Gecekondular, TÜYB., 50x40 cm., ("Sanal", 2018).

 DOI: 10.7816/idil-07-51-04

Bisiklet konusunda birçok çalışması bulunan, bisiklet aşığı ressamlardan birisi de Alp Bartu'dur. Figür doğa ilişkisini, sevinç, hüzün ve heyecanla birleştirerek resimlerinde yansıtan sanatçı, toplumun çeşitli kesimlerinden seçtiği konuları renk ve biçim düzenlemesi ile işleyen bir sanat anlayışına sahiptir. Bartu'nun resimlerinde dengeli ve uyumlu bir biçimde bir araya getirilen insan figürlerinin öne çıkmayışları, birbirlerinin arkasında yok olmayışları önemli bir özellik olarak göze çarpmaktadır. Ele aldığı figürlerin yüzleri beyaz lekeler halindedir. Ayrıntı ve mimik yoktur. Kısacası izleyicinin dikkatini çekecek bir etki yoktur. Onun resimlerinde izleyici figürlerin hareketleri ile dikkatini toplamaya ve olayların içerisine sürüklenmeye zorlanır. Bartu, resimlerinde ele aldığı kişiliklerin psikolojisi ile de ilgilenmez. Onun için kişiler bir arada bulunan kimliği belirsiz bir topluluğun üyeleri olarak kompozisyon yüzeyindeki uyum ve bütünlüğü yakalamadaki plastik bir araçtır. Bu nedenle de sanatçı bireysel ilişkileri değil toplumsal-insani ilişkileri ön plana çıkartan bir yaklaşım sergilemektedir (Sanal-1, 2018:1).

Sanatçının "*Geçmişten Kalanlar"* isimli eseri (Görsel-11) ele alındığında, kompozisyonun ön kısmında merkeze doğru uzanan bir sırada ayrıntıdan tamamen uzak lekesel fırça vuruşları ile bisiklet üzerinde tasvir edilmiş beş adet figür, sağ ve sol tarafta birer tane balıkçı teknesi, resme göre sol önde ise bir köpek yer almaktadır. Yüzeyin arka planına doğru, yer yer, iç içe karışmış büyük oranda soyutlaştırılmış biçimlere ait lekeler görülmektedir. Söz konusu lekelerin, tekneler göz önüne alındığında, bir su kenarını yansıttığı anlaşılmaktadır.

Çalışmanın isminin "*Geçmişten Kalanlar"* olması ve Bartu'nun ilk ve orta öğrenim yıllarını Akdeniz sahillerine komşu iki il olan Hatay ve Adana'da geçirmiş olması göz önüne alındığında Bartu'nun bu çalışmasında Hatay ya da Adana'da çocukluk yıllarından hafızasında kalan bisikletli anılarına ait özlemlerini ele aldığı söylenebilir.

Görsel 11. Alp Bartu, Geçmişten Kalanlar, TÜYB., 75x120 cm., ("Sanal", 2018).

Bisiklet özlemi konu kapsamında incelenmek üzere tercih edilen sanatçılardan Söbütay Özer'de de görülmektedir. Özer de tıpkı Alp Bartu gibi bisiklet aşığı ressamlardandır. Özer'in resimlerinde görülen bisikletleri, Alaaddin Bender'in sanatçının vefatından sonra kaleme aldığı bir makalesindeki sözleri ile açıklamak yerinde olacaktır. Bender (2007:1) özetle; onun hiç bisikleti olmamıştı. Aslında Edirne'de yerel bir gazetenin sahibi olan babasının almadığından, alamadığından değildi. Belki de böyle bir hediyeyi istemeyi gururuna yedirememişti. Çocukluğundan kalma bu ukde nedeniyle midir bilinmez, 2006 yılındaki sergisine yine 'bisiklet' konusunu taşımıştı. Kızının anlattığına göre sanatçı, ilerleyen yaşına rağmen Ankara'da olsun, Ayvalık'ta yazlıkta olsun tıpkı resimlerindeki gibi, bisikleti ile gezinmekten hiç vazgeçmemişti demektedir.

Kendi deyimi ile *"…güvercinler, kuşlar, bisikletler, çocuk parkları, evimizin bahçesindeki çiçekler. Artık bu özgürlüğü yaşayamıyor olsak da bunu resimlerde yaşamaya, yaşatmaya çalışıyorum…"* (Aktaran: Adar, 2006:23; Zeren, 2004) diyen Özer'in 'Üç Bisiklet' isimli eseri (Görsel-12) incelenmek üzere ele alındığında; yeşil rengin hâkimiyetindeki kompozisyon yüzeyinde sağ tarafta arkadan görülen beyaz bir bisiklet, sol tarafta önden görülen kahverengi bir bisiklet, ortada ise yine önden görülen ve diğer iki bisiklete göre daha dikkat çekici olan kırmızı bir bisiklet yer almaktadır. Söz konusu üç bisiklet kompozisyon yüzeyini tamamen kaplamış ve gidonları da kompozisyon yüzeyinin dışına taşmıştır. Bu durum kompozisyon devam ediyormuş izlenimi vermektedir. Ayrıca bisikletlere ait yatay, dikey ve diyagonal hatların yüzey üzerindeki dengeli dağılımı ve lekesel fırça vuruşları resme hareket katmıştır.

Görsel 12. Söbütay Özer, Üç bisiklet, 2007, TÜYB., 70x70 cm., ("Sanal", 2018).

 DOI: 10.7816/idil-07-51-04

Bender ve Özer'in sözlerinden, özgürlüğü ve sanatçının çocukluk ukdesini ifade ettiği anlaşılan bisikletin, Özer'in yaşamında özel bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Özer'in *'Bisiklet'*, *'Beş Bisikletli'*, *'Kız ve Bisikletler'*, *Sandalye ve Bisiklet'*, *'Üç Bisiklet'*, *'Sarı Bisikletler'*, *'Sarı Bisikletliler-2'*, *'Kırmızı Bisiklet'*, *'Leylekler* ve *Bisiklet'*, *'Bisikletçi'*, *'Tarlada Bisiklet'* ve daha ismini saymadığımız birçok resmi sanatçının içinde taşıdığı bisiklet sevgisini ve tutkusunu açıkça ortaya koymaktadır.

Eserlerine bakıldığında, bisikleti Söbütay Özer kadar sevdiği anlaşılan ve araştırma kapsamında incelenmek üzere seçilen ressamlardan Akdoğan Topaçlıoğlu da kadın figürleri, atlar, keçiler ve boğalar yanında bisikleti istikrarlı bir şekilde çalışmalarında kullanan sanatçılardandır. Onun çalışmalarının başaktörleri olan kadınlar bazen ikili, bazen de tekli halde bisikletler üzerinde görülür (Görsel-13).

Görsel 13. Akdoğan Topaçlıoğlu, 2008, TÜYB., 30x30 cm., ("Sanal", 2018).

Sanatçının figüratif anlayıştaki çalışmalarında ilk dikkati çeken unsurlar desenin hâkimiyeti ve harekettir. Kompozisyonlarındaki figürlerin etrafına atılmış kontrollü ve yerli yerinde çizgisel fırça hareketleri hem hareket hissini güçlendirmekte hem de fon ve figür arasındaki bağlantıyı kurmaktadır. Zira sanatçının figürleri ne kadar hareketli ve canlı ise fonu da o kadar sakin ve durağan görünmektedir. Bu nedenle sanatçının kıvrak hareketli fırça vuruşları ile attığı lekeleri kompozisyonun ara elemanı olarak değerlendirmek mümkündür.

Yine Akdoğan Topaçlıoğlu'nda olduğu gibi figüratif anlayıştaki eserlerinde bisiklet görülen sanatçılardan birisi de Efkan Beyaz'dır. Beyaz'ın eserlerinde otomobilden sonra en çok dikkat çeken unsur bisiklettir. 30 Aralık 2016 tarihli Gaziantep Hürriyet gazetesinin sanatçıya ait verdiği bir sergi haberinde, "…Beyaz, çocukluğundan bugüne kadar unutulmuş tüm yaşantıları anı olarak tuvale aktardığını söyledi…" demekte ve haberin devamında Beyaz'ın "…Benim resimlerim insanlara geçmiş izleri hatırlatıyor…" (Sanal-2, 2016) dediğini yazmaktadır. Sanatçının karton üzerine karışık teknikte çalıştığı bir eseri (Görsel-14) örnek olarak incelendiğinde, siyaha yakın koyu bir fon üzerinde üç tekerlekli kırmızı bir bisiklet üzerinde küçük bir çocuk görülmektedir. Bisikletli çocuğun hemen yanında aynı yaşlarda ve ayakta onunla birlikte hareket eden başka bir çocuk yer almakta, kompozisyonun daha gerisinde ise bu iki figürü uzaktan izlediği görülen üç tane çocuk figürü bulunmaktadır. Yüzey üzerindeki gece atmosferini yansıtan ay ve yıldızlara ait ışık etkileri ile çocukların karanlıkta ışıl ışıl parlayan masumiyet dolu gözleri ve kıpır kıpır hareketli halleri birleşince eserde hayalsi-masalsı bir anlatım hissedilmektedir. Bu bağlamda söz konusu hissiyat ve Beyaz'ın çocukluğundan kalan unutulmuş yaşantıları anı olarak tuvale aktarırım sözü göz önüne alındığında sanatçının bu eserinde çocukluğundan kalma bisikletli anılarını masalsı bir yaklaşımla yorumladığı söylenebilir.

Görsel 14. Efkan Beyaz, Karton üzerine karışık teknik, 28x41 cm., ("Sanal", 2018).

Araştırma kapsamında incelenmek üzere tercih edilen ve eserlerinin bazılarında bisiklet görülen sanatçılardan birisi de Orhan Umut'tur. Sanatçının eserlerine bakıldığında; figüratif çalışmalarında, traktör, otomobil, minibüs, kamyon, tren, tekne, uçak, motosiklet vb. gibi motorlu taşıtlar yanında motorsuz bir taşıt olan bisikletin çeşitli modellerine de yer verdiği görülmektedir. Umut'un kavramsal alt yapısı hissedilen, plastik özgünlüğe sahip olduğu görülen çalışmalarının her biri adeta teatral bir sahneyi canlandırmaktadır. Figürlerinin bakışlarından, farklı düşünceleri paylaşan, çoğunlukla karamsar, kalabalık içinde yalnızlık çeken ama birlikte yaşamak durumunda kalmış insanlara ait çeşitli ifadeler okunmaktadır. Onun çalışmalarında görülen insan figürleri dışındaki araba, tren, bisiklet vb. gibi taşıtların olsun, hayvanların olsun en az insan figürleri kadar şahsiyet taşıdıkları görülmektedir.

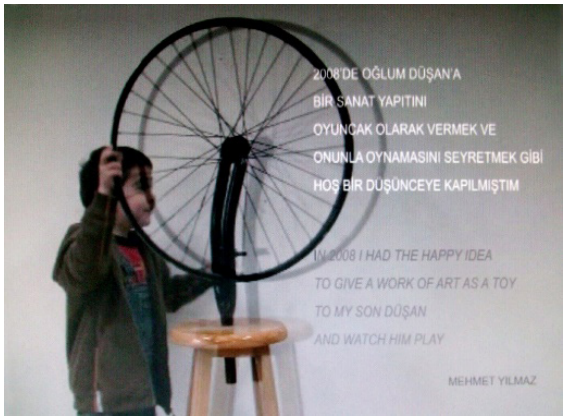
 DOI: 10.7816/idil-07-51-04

Sanatçının 2006 tarihli bir eseri (Görsel-15) konu kapsamında incelendiğinde, yatay düzlemdeki kompozisyonun sağ tarafında ayakta duran iki kadın bir erkek figürü, sol tarafında ise yine ayakta iki erkek figürü görülmektedir. Kırmızı ve mavi renklerin sıcak-soğuk ilişkisi içerisinde dengeli bir dağılım gösterdiği kompozisyonda iki yana yerleşmiş figür gruplarını birbirine bağlayan ise kompozisyonun tam ortasına yerleştirilmiş olan bisiklettir. Zira, bisikletin izleyende dönüyormuş izlenimi yaratan diyagonal yerleştirilmiş ön tekerleği bir yandan kompozisyonun iki yakasını birbirine bağlarken bir yandan da çalışmadaki figürlerin donuk, durağan hallerini nötrleyen, resme hareket ve canlılık kazandıran en önemli unsur olarak göze çarpmaktadır. Bu nedenle Umut'un bisikletleri için, her şeye rağmen devam eden yaşamın, devinimin ve canlılığın ifadesidir denilebilir.

Görsel 15. Orhan Umut, 2006, TÜAB., 40x60 cm., ("Sanal", 2018).

Son olarak, Mehmet Yılmaz'ın *Duchamp ve Düşan Dizisi*'nden, 'Düşan'ın Oyuncağı' isimli yerleştirme-video (video film ve Bisiklet Tekerleği) çalışması örnek olarak ele alındığında (Görsel-16), sanatçının bisiklet konusunu şimdiye kadar incelenen sanatçıların hepsinden farklı olarak geleneksel tuval resmi dışında bir yaklaşımla içerisinde çok daha fazla kavram barındırdığı anlaşılan bir bakış açısı ile yorumladığı görülmektedir. Sanatçının söz konusu çalışmasındaki *'2008'de oğlum Düşan'a bir sanat yapıtını oyuncak olarak vermek ve onunla oynamasını seyretmek gibi hoş bir düşünceye kapılmıştım'* sözleri aslında tıpkı Duchamp'ın *'…Tekerleğin döndüğünü görmek çok huzur vericiydi, çok sevindiriciydi, bir tür maddi gündelik yaşamın eşyaları olarak başka eşyalara giden yolun açılması gibiydi. Atölyemde bir bisiklet tekerleği bulundurma düşüncesi hoşuma gidiyordu..."* sözlerini hatırlatmaktadır. Bu bağlamda Yılmaz'ın, bisiklet konusunda Duchamp'ın bakış açısıyla örtüşen bir yaklaşım sergilediği anlaşılmaktadır.

Görsel 16. Mehmet Yılmaz, Düşan'ın Oyuncağı (Duchamp ve Düşan Dizisi'nden), 2009, video film, ("Sanal", 2018).

Sonuç olarak, büyük küçük hemen hemen her insanın hayatının belirli bir dönemini etkileyen bisiklet'in, eser örnekleri incelenen sanatçılardan Turan Erol, Hilmi Özbay, Alp Bartu, Söbütay Özer, Akdoğan Topaçlıoğlu, Efkan Beyaz, Orhan Umut ve Mehmet Yılmaz'ın çalışmalarına bazen çocukluktan kalma bir özlem, bazen hafızada canlanan bir anı, bazen ele alınan konuya uygun estetik bir obje, bazen de kavramsal bir görevi üstlenen nesne olarak yansıdığı anlaşılmaktadır. Söz konusu sanatçılar Türk resim sanatı içerisinde çalışmalarında bisiklet teması görülen yegane ressamlar değildir. Ancak makale konu sınırlılığı göz önüne alınarak bu konudaki istikrarlı tutumları nedeniyle incelenmek üzere tercih edilmişlerdir.

KAYNAKLAR

ADAR, Sibel. Türk Resim Sanatı'nın Gelişimi İçerisinde Ressam Söbütay Özer'in Yeri ve Eserlerinin Üslup Açısından Değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, 2006.

AKÇURA, Gökhan. Bisiklet Kitabı (1. Baskı). İstanbul: Bisiklet Yayınları, 1993.

ÖZDEMİR, Mehmet. "Türkiye'de Bisiklet Turizmi - Velosipet ile Bir Cevelan". Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi 26.2 (Güz 2015): 320 – 327.

RUPPERT, Wolfgang. Çev. Mustafa Tüzel. Bisiklet, Otomobil, Televizyon Gündelik Eşyaların Kültür Tarihi. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1996.

ZEREN, T.. "Tuvale Renk Verenler". Ankara Kültür Sanat Etkinlikleri Arkadaş Dergisi 106 (Mart 2004).

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

ALKAN, Mustafa Bilal. "Bisikletin Hikayesi". (16 Şubat 2017) 21 Ekim 2018. https://www.bilalalkan.com/2017/02/16/bisikletin-hikayesi/

BENDER, Alaaddin. "Son Kuşlarda Havalandı. Elde Var Hüzün. …Söbütay Özer'in Ardından" (10 Mayıs 2007) 18 Ağustos 2018. http://blog.milliyet.com.tr/son-kuslar-da-havalandi----elde-var-huzun--------sobutay-ozer--inardindan/Blog/?BlogNo= 39756

KAZOKOĞLU, Cüneyt, (2004). "Bisiklet Kültürü ve Bisikletin Kısa Tarihi" (02 Kasım 2004) 22 Temmuz 2018. http://www.mtbtr.com/gezi_yayin/yayin.asp? kayitno=591

TAN, Oğuz. "Osmanlı'da ve Cumhuriyet Döneminde Bisiklet" (30 Aralık 2017) 21 Ekim 2018. https://yesilgazete.org/blog/2017/12/30/oguz-gidiyor-osmanlida-ve-cumhuriyet-doneminde-bisiklet-oguz-tan/

YAZICI, Nazlı. (2016). "Bisikletin Tarih İçindeki Gelişimi" (06 Şubat 2016) 21 Ekim 2018. https://prezi.com/ok9e6usta5cl/bisikletin-tarih-icindeki-gelisimi/

SANAL,1. "Alp Bartu" 19 Ekim 2018. http://www.turkishpaintings.com/index. php?p=34&l=1&modPainters_artistDetailID=3779

SANAL,2. "Efkan Beyaz'dan, 11'inci Sergi" (30 Aralık 2016) 27 Ekim 2018. http://www.hurriyet.com.tr/efkan-beyazdan-11inci-sergi-40321732

GÖRSEL KAYNAKLAR

Görsel-1. http://www.milliyet.com.tr/Bisiklet--tekerlegin-icadindan-neden-bu-kadar-sonra-icat-edildi---molatik-6334/?Sayfa=2 21.10.2018.

Görsel-2. https://forum.donanimhaber.com/bisiklet--31151611#&gid=1&pid=3d 397dd 3b659989064c3ae-7a76c12b97-31151611&f=1m 21.10.2018.

Görsel-3. http://www.houtroos.com/categories/miscellaneous/antique-michauxbi ke-in-original-condition 21.10.2018.

Görsel-4. http://monipag.com/romain-suchaud/2011/06/03/lorigine-du-velo/ 21. 10.2018

Görsel-5. https://en.wikipedia.org/wiki/John_Kemp_Starley 21.10.2018.

Görsel-6. https://www.scania.com/group/en/1900-2/25.08.2018.

Görsel-7. http://www.mtbtr.com/uploads/591Z7.JPG 22.07.2018.

Görsel-8. AKÇURA, Gökhan, (1993). Bisiklet Kitabı (1. Baskı), İstanbul: Bisiklet Yayınları.

Görsel-9. http://www.beyazart.com/sanatci/Turan-Erol 11.09.2018.

Görsel-10. http://www.derinliklerart.com/wp-content/uploads/2012/10/bisiklet-vegeceko ndular-50x40-tuy.jpg 17.03.2018.

Görsel-11. https://deskgram.net/p/1810809172837905465_4074782646 30.09. 2018.

Görsel-12. http://www.sobutayozer.com/sergi2007-ist.htm 20.10.2018.

Görsel-13. http://galerisoyut.com.tr/akdogan-topacli-oglu-2008/#gorsel-1/13/at08 12-14 .jpg 17.03.2018.

Görsel-14. https://www.anatoliamuzayede.com/urun/769766/anatoliamuzayede 27.10.2018.

Görsel-15. http://www.lebriz.com/pages/artist.aspx?-section=130&lang=TR&artis tID=4 31&periodID=exhibitions&bhcp=1 25.10.2018.

Görsel-16. https://www.facebook.com/photo.php?fbid=421338397999893&set=a .42133 4728000260&type=3&theater 27.10.2018.